Lidija Ban Matovac

ISSN 0353-295X (Tisak) 1849-0344 (Online)
Radovi - Zavod za hrvatsku povijest
Vol. 57, br. 2, Zagreb 2025.

UDK: 929-052Katančić, M. P.
Pregledni rad
Primljeno: 23. 6. 2025.
Prihvaćeno: 21. 10. 2025.
DOI: 10.17234/RadoviZHP.57.24

Utjecaj antičke ekloge na pastirske razgovore Matije Petra Katančića

U staroj hrvatskoj književnosti pastoralna lirika i pastoralne ekloge, nastale po uzoru na antičke autore, bile su dijelom interesa pisaca dubrovačkog područja, a do sada se u manjoj mjeri posvećivala znanstvena pažnja njihovom odrazu na sjeveru ili istoku zemlje. Katančićev klasicizam gravitirao je utjecajima sjevernih zemalja i u njega ulaze odlike folklora, dok je dubrovački klasicizam bio bliži akademskom, kakav je prisutan u talijanskoj književnosti. Cilj rada je ponajprije uvidjeti utjecaj antičke ekloge na Katančićeve pastirske razgovore iz zbirke *Jesenski plodovi* (*Fructus auctumnales*, 1791) i usporediti njihova obilježja, a potom povući paralelu između pastoralne lirike i ekloga u Dubrovniku 16. i 17. stoljeća, pisanih na hrvatskom jeziku, te Katančićevih klasicističkih pastirskih razgovora koji su gravitirali pastoralnom žanru. Radom se nastoji pridonijeti ne samo boljem razumijevanju pastoralne lirike i ekloga u hrvatskoj ranonovovjekovnoj književnosti nego i utvrditi moguća odstupanja od antičkog ekloškog prototipa.

Uvod

S obzirom na društvene okolnosti, Slavonija Matije Petra Katančića (1750 – 1825) s jedne strane nije bila pogodna za razvoj pisane riječi, a s druge joj je to bilo neophodno. Raspravljajući o kompleksnosti slavonske zbilje, uvode se dihotomije urbano – ruralno, civilno – vojno i pučko – elitno.[1] Krajem 17. stoljeća i prestankom osmanske vladavine Slavonija siromaši kako kršćanskim tako i muslimanskim stanovništvom, dok u 18. stoljeću broj stanovnika bilježi rast, uvjetovan doseljavanjem ljudi različitoga etničkog, konfesionalnog i socijalnog profila iz različitih hrvatskih krajeva, ali i drugih zemalja.[2] Takvo je naseljavanje bilo potaknuto potrebama koje su proizlazile iz želje za gospodarskim oporavkom i razvojem tog kraja. Franjevci su imali nepobitnu ulogu ne samo pri preseljavanju stanovništva nego su zahvaljujući svojoj erudiciji i širini obrazovanja imali važnu ulogu u duhovnom, intelektualnom, pa i političko-gospodarskom pogledu.[3] Jačanjem prosvjetne djelatnosti i institucija

[1] GULIN ZRNIĆ 2000: 10.

[2] Usp. LAZANIN 2018; SKENDEROVIĆ 2019.

[3] SRŠAN 1996: 39.

u 18. stoljeću, čemu su umnogome uz franjevce pridonijeli i isusovci, ali i brojni drugi onodobni učenjaci, u Slavoniji se javlja interes za antičkom ostavštinom, ali i za osnaživanjem nacionalnog duha, priznavanjem domaćeg, pučkog i narodnog te integriranjem društvenih pojava u književne tekstove različite provenijencije. Mnogi su prenositelji pisane riječi kritizirali onodobne običaje slavonskog naroda i činili su to kroz intenzivne prosvjetiteljske napore pa tako, primjerice, Relković ima „potrebu razračunavanja sa slavonskom recentnom prošlošću turske pripadnosti“,[4] odnosno prikazuje Turke i njihovu ostavštinu u nepovoljnom svjetlu.

Katančića se u hrvatskoj književnoj historiografiji smatra jednim od važnijih autora koji pripadaju slavonskom krugu pisaca toga vremena, no osim pojedinih autora koji su se općenito bavili njegovim književnim radom[5] te uvidom u povezanost Katančića s antikom, točnije njegovih pastirskih razgovora,[6] rijetki su se detaljnije bavili njegovom književnom ostavštinom, napose onom koja se odnosi na pastoralni žanr. Općenito o Katančićevu životu, radu te književnom i znanstvenom djelovanju pisalo se u više navrata u predgovorima njegovih djela i drugim prilozima,[7] pisalo se o njegovoj latinskoj ostavštini,[8] kao i o suodnosu autora slavonskog neoklasicističkog kruga, pri čemu se isticao utjecaj antike i Katančićevo klasicističko određenje.[9]

Spomenuti radovi osvjetljavaju književni i kulturni život onodobne Slavonije i, s jedne strane, doprinose boljem razumijevanju složenih društvenih promjena kroz koje je istok Hrvatske prolazio, a s druge strane razumijevanju različitih utjecaja koji su Katančića potaknuli na pisanje upravo određenih stihova u, može se reći, upravo određeno vrijeme. Snažan utjecaj na njegovo djelovanje imali su njegovi profesori u Osijeku (I. Velikanović, J. Pavišević i M. Lanosović), no Katančić je bio svjestan kakvu je zemlju napustio, kao i što joj je, nakon obrazovanja i formativnih godina provedenih u susjednoj Mađarskoj te brojnih ostvarenih kontakata i doticaja sa svojevrsnim uzorima i zagovarateljima klasicističke poetike (G. A. Szerdahely, G. Baróti, N. Révai, I. Schönvisner) htio u književno-estetskom smislu ostaviti u naslijeđe. Mađarski klasicisti u velikoj su mjeri utjecali na njegovu poetiku, koja je stoga uključivala ugledanje u klasične uzore, oponašanja klasične, kvantitativne metrike, kao i uporabu pučkih elemenata, odnosno približavanje narodnoj usmenoj književnosti.[10]

4 GULIN ZRNIĆ 2000: 29.

5 BOGIŠIĆ 1977; FALIŠEVAC 2007.

6 MAIXNER 1883.

7 Npr. MARIJANOVIĆ 1996; MARIJANOVIĆ 2014; DESPOT 2009.

8 VRATOVIĆ 1977.

9 POSAVAC 1977. Općenito o klasicizmu opsežno vidjeti u: PAVLOVIĆ 2012.

10 FALIŠEVAC 2007: 289–291; MATIĆ 1940: LXV–LXVI.

Premda je potvrđen utjecaj antike na Katančićevo stvaralaštvo, a mjestimice mu je posvećeno i više pozornosti,[11] u dosadašnjoj literaturi nedostaje pak decidiraniji recentniji uvid u pastirske razgovore iz njegove zbirke *Jesenski plodovi* (*Fructus auctumnales*) koji bi jasnije pokazao u kojoj se mjeri Katančić doista oslanjao na antiku i što je od teokritsko-vergilijskog arhetipa, u tematskom i motivskom smislu, preuzeo, a što je (i zašto) dodao, koliko njegovi razgovori imaju karakterističnih obilježja pastoralne ekloge te koliko se njegovi razgovori razlikuju od onih pisanih na jugu zemlje u ranijim stoljećima. To će biti tema ovoga rada.

Osobitosti pastirskih razgovora u zbirci Fructus auctumnales

Kada je o pastoralnoj lirici i pastoralnim eklogama riječ, valja podsjetiti da je jug zemlje, točnije da su pisci Dubrovnika u nekim ranijim stoljećima bili izrazito aktivni i plodni u stvaranju pastoralnih stihova. U kojoj su mjeri književnici sa sjevera bili u doticaju sa stvaralaštvom dubrovačkih i dalmatinskih pisaca teško je s neoborivom sigurnošću tvrditi. Ipak, prema navodima dosadašnjih književnih historiografa može se zaključiti da je, primjerice, Antun Kanižlić (1699 – 1777) vjerojatno bio u doticaju s tekstovima Ivana Gundulića (1589 – 1638), Ivana Bunića Vučića (1592 – 1658) i Ignjata Đurđevića (1675 – 1737),[12] a ni Katančiću tekstovi pisaca s juga nisu bili strani, odnosno vjerojatno ih je čitao i estetski vrednovao. Jedan od primjera jest i Katančićevo dovođenje u odnos Kanižlića i Dubrovčana, kada je utvrdio da se Kanižlić može s njima usporediti. Time je pokazao da je i sam bio u doticaju s djelima s juga, kao i spominjanjem određenih autora u svojoj teorijskoj knjižici o ilirskoj poeziji (*De poesi Illyrica libellus ad leges aestheticae exactus*, 1817), poput Ignjata Đurđevića, Anice Bošković (1714 – 1804) i Andrije Kačića Miošića (1704 – 1760).[13]

Katančićevi se pastirski razgovori u velikoj mjeri razlikuju od pastoralne lirike i pastoralnih ekloga pisanih u Dubrovniku 16. i 17. stoljeća. Razlikuju se u tolikoj mjeri da se gotovo može reći da su Katančićevi pastirski razgovori ustrajne i precizne preslike svih parametara koje zadaje antička ekloga (što proizlazi ponajprije iz njegove duboke klasicističke orijentacije). To se ponajviše ogleda u integraciji mitološkog okvira u pastirske razgovore, strukturiranju razgovora pastira te mnogim drugim indikativnim elementima o kojima će u nastavku teksta biti više riječi. Oni upućuju na ekloge njegovih antičkih uzora, dok one kod Dubrovčana svjedoče o mjestimičnom preuzimanju elemenata znakovitih za antiku. S druge strane, Katančić u svoje razgovore integrira konkretne i specifične društvene

[11] MAIXNER 1883.

[12] BOGIŠIĆ 1974: 311.

[13] BOGIŠIĆ 1974: 311.

[14] MARIJANOVIĆ 1996: 17.

pojave, dok su kod Dubrovčana one ostale u okviru univerzalnog. Iako dijelom artikuliraju izvanknjiževnu zbilju onodobnog Dubrovnika, mogu se promatrati i u općenitom kontekstu.

Katančićeva zbirka pjesama u kojoj se nalaze i tekstovi pastoralnog karaktera glasovita je *Fructus auctumnales* (*Jesenski plodovi*). Tiskana je prvi put u Zagrebu 1791. (drugi put 1794) te nosi podnaslov: *In iugis Parnassi Pannonii maximam partem lecti. Latia et Illyrica cheli decori* (*Ubrani najvećim dijelom po brežuljcima panonskog Parnasa. Urešeni latinskom i ilirskom lirom*). Naslov zbirke metafora je koju je Katančić preuzeo iz govora Györgya Dózsea pobunjenim bačkim kmetovima: „Lakše je izbrojiti *fructus auctumnales* od zlodjela koja su nam počinjena“.[14] Riječ je o zbirci koja se sastoji od 37 pjesama na latinskom i 18 pjesama na hrvatskom jeziku. Hrvatski dio zbirke sastoji se od nekoliko skupina pjesama koje Katančić naziva *Petonoge i šestonoge*, *Tamburne inostranske*, *Popivke narodne* i *Proste*, a za potrebe ovoga rada analizirat će se tri pastirska razgovora,[15] najvjerojatnije napisana u njegovim mladim danima, iz skupine pjesama *Petonoge i šestonoge*, datirana u 1779. godinu.[16]

U prvom pastirskom razgovoru javljaju se volar Miloglas i kozar Slavodrug, koji moli svojega prijatelja da zapjeva pjesmu „na pošteńe Dafnisa“ u hladu lipe pod kojom sjede. Uvodni stihovi vjerna su preslika antičkog modela – od distinkcije u poslovima (kozar – volar) koje pastiri obavljaju, a koja je često sa sobom nosila i svojevrsnu hijerarhiju među pastirima i ukazivala na njihov socijalni status, preko uvođenja pojava iz mitološkog svijeta (satiri, nimfe, Pan), inicijalne formalne geste o kojoj će u analizi trećeg pastirskog razgovora biti više riječi (zazivanje Klio), prikaza prostora (hlad stabla [lipe], vjetar, slavuj) do aktivnosti pastira (pjevanje, svirala). Zanimljiv je još jedan detalj – tzv. „grčki motto“ –[17] koji se javlja prije samog razgovora, odnosno stih iz Teokritove prve idile i tomu pridružen, najvjerojatnije, Katančićev stih na grčkom jeziku. Ono što odstupa od klasičnih uzora svakako je stvarna lokacija i precizna datacija (Petrijevci i Valpovo, 16. ožujka 1779) te imena pastira (Miloglas i Slavodrug) koja se ističu kao slavenizirane varijante u kojima se ogledaju karakteristike što ih pastiri ili imaju ili cijene.

Miloglas se opire jer je u strahu od Pana, no Slavodrug ističe prisnost dvaju prijatelja, kaže da kozonogi bog neće „biti protivan“, da je važnije proslaviti Dafnisa nego pjevati nove pjesme te ističe da je za prijateljevu pjesmu spreman ponuditi i dar. Pan je prisutan element u antičkoj eklogi i pastiri strahuju od njega jer, ako se on odmara, pjesme ne bi smjelo biti, kao i lik Dafnisa, uz kojeg se zbog preljuba

[15] Katančićevi pastirski razgovori citirat će se prema MARIJANOVIĆ 2014, a pri citiranju razgovora u tekstu navodit će se redni broj razgovora i broj citiranih stihova.

[16] U uvodnome dijelu Katančićevih pastirskih razgovora navodi se „temelj razgovora“, odnosno Katančić vrlo šturo, ali informativno, uvodi čitatelja u radnju razgovora te datira prva dva razgovora u 1779, dok je treći razgovor datiran u 1785. godinu.

[17] MAIXNER 1883: 78.

veže nesretna sudbina i kojeg je, u kontekstu pastoralne lirike i ekloga pisanih na hrvatskom jeziku, u svojoj pastoralnoj elegiji ranije u Dubrovniku opjevao i Dinko Ranjina (1536 – 1607). Antički uzori vidljivi su ovdje jer se Katančić u svojem prvom pastirskom razgovoru oslanja na Teokritovu prvu idilu *Tirsid ili pjesma*, motiv Dafnisa prisutan je i u njegovoj sedmoj idili *Žetvena svetkovina*, a nesretna sudbina toga pastira opjevana je i u Vergilijevoj V. eklogi, *Menalka i Mops*. Katančićevo se viđenje Dafnisa ipak razlikuje od onog antičkog,[18] a to se potvrđuje sljedećim stihovima u kojima se Dafnisu želi dug život:

> Živi dugo, Dafnis, živi rad zdravja volara:
> Prvu tebi pismu dajemo, živi dugo! (I. 69–70)

Katančić tomu pridodaje i bilješku koja upućuje na to da su optativni stihovi usmjereni prema stvarnoj osobi: „O. M. P. Josipu Paviševiću, sadašńi mnogo častni poglavar, onda kustos države, komu je igra prikazana“. U antičkoj eklogi nije uvijek bilo transparentno na koga se potencijalna simbolika odnosi, pa se na takve nejasnoće gledalo kao na atemporalnost bukoličkog svijeta koja je pridonosila univerzalnom poimanju svijeta pastorale.[19]

Određeni stihovi elegičnog prizvuka Katančićeva prvog pastirskog razgovora (I. 57–62) podsjećaju i na Vergilijevu prvu eklogu, *Melibej i Titir*, o kojoj će poslije u radu biti nešto više riječi. Izuzev navedenih obilježja koja je Katančić dijelio s antičkim prethodnicima, jasno se javlja još jedan ključni element pastoralnih ekloga, a to je poticanje na pjesmu uz materijalnu naknadu, koje je kod Katančića ipak donekle modificirano. Pastir nudi drugom pastiru dar, no natjecanje u pjevanju[20] koje je – valja spomenuti – generički signal antičke pastoralne ekloge, ovdje izostaje, kao i lik trećeg pastira, svojevrsnog sudca koji treba presuditi čija je pjesma bila umješnija. Natjecanje susrećemo, primjerice, kod Teokrita[21] (oko 320. pr. Kr – oko 250. pr. Kr) u petoj idili *Kozar i ovčar* ili pak kod Vergilija[22] (70. pr. Kr – 19. pr. Kr) u trećoj eklogi *Menalka, Dameta i Palemon*, u kojoj se natpjevavaju pastiri Menalka i Dameta. Kod Dubrovčana se pak natjecanja u pjesmi tek mjestimice javljaju, primjerice u Ranjininoj pastoralnoj elegiji *Egloga, u kojoj pastiri Damon i Tirsi među sobom zgovor čine kažući, gdi Mopso plače smrt iste gospoje Nike bratučede ńegove*, i nemaju značajno mjesto u strukturi ekloge.

---

18 MAIXNER 1883: 77.

19 KLOOSTER 2007: 98.

20 O važnosti natjecanja u pjevanju u antičkoj eklogi pisali su ISER 1993: 26; BAKER 2006: 780 i ALTMAN 2008: 7.

21 Teokritove ekloge citirat će se prema GLAVIČIĆ 2009, a kod citiranja ekloga u tekstu navodi se redni broj ekloge i broj citiranih stihova.

22 Vergilijeve ekloge citirat će se prema MARETIĆ 1994, a kod citiranja ekloga u tekstu navodi se redni broj ekloge i citiranih stihova.

Kada Miloglas pristaje na pjesmu, uz molbu da Slavodrug pripremi dar koji mu treba dati, upućuje i molbu da on pripazi na njihovo stado, konkretno koze i volove, a Slavodrug ga pritom umiruje:

> Pasti ću ja marvu; nejmaj brige, pasti ću virno;
> I kozu s dvim jarići, Pana mi, dao ti budem. (I. 31–32)

Poput Miloglasa, slična je molba prisutna i kod Vergilijevih pastira:

> Titire, nejdem daleko, dok vratim se, čuvaj mi koze;
> Kad se napasu, povèdi na pojilo tî ih, al' nemoj
> Vodeć ih, Titire, jarca da dražiš, ubòsti te može. (IX. 23–25)

Iako stado nije imalo nezaobilaznu ulogu u antičkoj eklogi, ono je često bilo jasna generička oznaka pastoralnosti i moglo je ukazivati na materijalni položaj pastira, životinja iz stada mogla je poslužiti kao dar u pastirskom nadmetanju u pjesmi, životinje iz stada znale su biti suosjećajne s emotivnim stanjem pastira, a odmaranje stada tijekom dana bilo je svojevrsni uhodani element koji je prethodio pastirskom susretu i razgovoru.

Na koncu treba podsjetiti da je Katančić ovaj pastirski razgovor preveo na latinski jezik[23] te da se u njemu uz evociranje antičkih uzora paralelno javlja i određeni oblik aktualizacije jer se govori o zapostavljenosti pjesništva na hrvatskom jeziku u Slavoniji te se Pan u njemu žali da Iliri ne mare za pjesmu:

> Il na gori Menalskoj spiš, Pan, il na Liceu.
> K nam poteci, tebe jer zemlja slavonska želi!
> Tužio si niki dan da te nitko proslavit od svih
> Ilira mari, nit tvoje pisme pivat. (I. 43–46)

U drugom Katančićevu pastirskom razgovoru „temelj razgovora" dvojice pastira, kozara Slavogosta i Ljubodruga, jest u likovnoj umjetnosti i književnosti odavno prisutna prispodoba o Narcisu, koja korijenima seže u grčku mitologiju i poznata je još od kasnog 1. st. pr. Kr. ili 1. st. po. Kr, a poznatija je od Ovidijeve inačice mita o mladiću zaljubljenom u svoj odraz. Iako su i Vergilije i Teokrit imali bogato razveden „pastoralni panteon",[24] prispodoba o Narcisu nije bila njegov dio. Premda se kod Vergilija spominjao cvijet koji s tim sebeljubnim mladićem dijeli ime, nije bilo aluzija ni asocijacija koje bi se u tematskom ili motivskom dijelu odnosile na taj segment mitologije. U uvodnom dijelu Katančićeve ekloge ponovno se javlja datacija (9. svibnja 1779), kao i lokalizacija s uporištem u realnosti (Vučjak, Sokolovac, Kuzmica, Osijek), dok mitski mladić nosi ime Đurđic.

[23] O prijevodu na latinski Vratović konstatira sljedeće: „Katančić i svi njemu slični pisci mjere svoj hrvatski izraz o veliki, dojmljivi uzor rimski. Mjere ga o uzor i nastoje svoj izraz dignuti do razine uzora, prevladati ga ili čak premašiti". VRATOVIĆ 1977: 218.

[24] KARAKASIS 2011: 18.

Pastir Slavogost čuo je da je neki pastir Miloglas kod Osijeka zapjevao pjesmu, referirajući se na prvi pastirski razgovor i pjesmu posvećenu Panu, na koju ni priroda nije ostala nijema, nego je svojim umirivanjem pokazala zanimanje za nju:

(...)
Da gora i dubovi, da lug veselja se potajni,
Da tihi vuci biu, pristade rika teći. (II. 7–8)

Takvo suosjećanje ili reakcija prirode nije neuobičajena pojava u teokritsko-vergilijskoj ostavštini; realizirano je na više mjesta i u dubrovačkoj tradiciji pastoralne lirike i pastoralnih ekloga, primjerice u apelativnoj eklogi *Radmio* Vladislava Menčetića (1617 – 1666) ili pak Đurđevićevoj Zgodi IV, i svjedoči o snažnoj povezanosti čovjeka i prirode, koja je mogla osluškivati stanja pastira i aktivno sudjelovati u njima izdižući se time iznad pasivno oslikanog prostora u kojem pastir samo boravi. Iako je, u odnosu na antičku eklogu, natjecanje u pjesmi i ovdje izostalo, Katančić daje razmjerno mnogo prostora opisu skromnoga dara koji Ljubodrug planira dati za ispjevanu pjesmu, a koji je, kao i u antici, često bio neka rukotvorina, jer pastiri nisu obilovali materijalnim dobrima:

Ja bi mu poklonio šarenonovu tikvicu odma.
Od nje ja nejmam skupljega dobra, viruj. (II. 15–16)
(...)
Poloku tikva kupi, jest od kore jagnjida ozgor
Čep, kog lična viseć zamčica tanka nosi.
Čista nutri, vodicom šest puta zalita tekućom,
Još miriši novinom, ništa bo pila nije.
Zdvora vidiš viljenog nožićem slikovana čilaša,
Glavu nosi visoko, pridnje propinja noge.
Gled, konjanik na njemu kako dizdume svitle poteže;
Gled, kako vila leti; gled, kako ćorda brije!
Sivaju munje s oči, s ušiju gromovi se rasiplju,
A na samur svitlo trepti čelenka kapi.
Gled, kako rani Turak katanu po desnici kruto,
al kako glavu, gledaj, Turčina siče vitez. (II. 25–36)

I dok se kod Vergilija u trećoj eklogi, *Menalka, Dameta i Palemon*, dar javlja u kontekstu natpjevavanja pastira, sličnost s Katančićem ogleda se u pastirovoj neimaštini jer, dok Dameta svojem suparniku u pjevanju – ako on bude umješniji – nudi junicu, Menalkin je dar, odnosno vrč, daleko manje prosperitetan:

Ništa iz stada za dar ne mogu ko ti da metnem,
Imam kod kuće oca i maćehu ljutu, što broje
Oboje na dan ovce po dvaput, a otac i jarad.
Al' kad hoće se tebi ludovati, dva ću kondira

Bukova metnut, rezbu Alkìmedona božànskôg;
Sam ćeš priznati, dar taj da mnogo više vrijedi. (III. 32–37)

Zanimljivo je primijetiti da je Katančić u jedan izrazito antički motiv dara u pastirskom razgovoru integrirao pojave iz stvarnoga svijeta – Turci više nisu bili realna prijetnja onodobnom stanovništvu, ali su u književnom smislu ostali snažan motiv kod slavonskih pisaca (kod Katančića su prikazani kao grubi ratnici, ali i kako stradavaju od viteške ruke), čime se evociraju tegobe kroz koje je prošao narod Slavonije.

Prije negoli Slavogost započne pjesmu, on ima inicijalnu formalnu gestu i adresira mile Vile: „počmite pastirsku pivati, mile Vile, popivku“ (49), a sličnom su se postupku okretali i Teokritovi i Vergilijevi pastiri, primjerice Teokrit: „Začnite, mile Muze, ded začnite pastirsku pjesmu!“ (I. 64). te Vergilije: „Zapjevajmo, o Muze o Sikulske nešto sad veće!“ (IV. 1), „Nimfe, miljènice moje Libètride, dajte mi pjesmu / Kao mojemu Kodru – veoma su stihovi blizu“ (VII. 21–22) te „Menalske stihove počni, o moja sviralo, sa mnom“ (VIII. 21). Ovakvi se elementi mogu promatrati i kao „indikativni generički signali“[25] pastoralnih ekloga koje je Katančić, kao i navođenje imena pastira u podnaslovu svojih pastirskih razgovora, svjesno preuzeo od antičkih prethodnika. Ostatak razgovora obiluje lokacijama iz stvarnog autorova svijeta (Orljava, Vučjak, Kuzmica, Sokolovac), koje kazivač suodnosi s mitološkim okvirom (Venus, Dijana, nimfa) i motivima (eho) prisutnima u antičkoj eklogi.

U trećem Katančićevu razgovoru kozari su dobili zapovijed od šumara da trebaju odseliti s kozama iz domovine te se opraštaju s „bratjom“ volarima. Okosnica te ekloge evocira Vergilijevu prvu eklogu, *Melibej i Titir*, u kojoj vojska oduzima posjed pa pastir Melibej bježi sa svojim stadom i tuži se na zlosretnu sudbinu drugom pastiru Titiru. Književni historiografi drže da se kod Vergilija može govoriti o artikulaciji izvanknjiževne zbilje koja je pogodila Vergilija i njegovu obitelj koja je zbog nemira i građanskog rata ostala bez posjeda jer su ih otjerali Oktavijanovi ratni veterani, pa on odlaskom u Rim od Oktavijana traži pravdu. Iako je Katančić s jedne strane u drugom pastirskom razgovoru spominjao Turke, aludirajući pritom na povijesni kontekst i društvene prilike kroz koje je prolazila njegova slavonska zemlja, a s druge se strane u trećem pastirskom razgovoru referirao na smrt „Majke“, odnosno Marije Terezije, u njegovim razgovorima nisu bile u fokusu tzv. političke konotacije niti su one bile uobičajene za pastoralne ekloge antičkog predznaka, a valja istaknuti da su posve izostale u dubrovačkoj pastoralnoj lirici i pastoralnim eklogama. Ipak, razlog odlaska Katančićevih pastira naoko je prozaične prirode jer je motiviran neposluhom stada, odnosno „jata“, koje se hrani mladom hrastovom šumom te tako čini „domu višje zlobi, nego daje

[25] FOWLER 1982: 88–98; HARISSON 2007: 22–33.

koristi“, no treba imati na umu da se i ovdje javlja snažan element zbilje jer su koze bile zabranjene odlukom austrijskih vlasti i to je pravi razlog odlaska pastira.

Imena pastira nisu u potpunosti indikativna čak ni za Katančićev pastoralni prostor jer, dok su imena Slavodrug i Miloglas u svojem značenju karakteristična za svijet pastorale, Joso, Antun, Tomo i Ivo svakako pripadaju zbiljskome svijetu i nisu odraz karakteristika ili pak vrijednosti pastoralnoga poetičnog svijeta, nego se može zaključiti da su utemeljena u biblijskoj tradiciji, a u suglasju su s realnim okvirom (spominjanje realnih toponima i aluzije na realne osobe) prisutnim u Katančićevim pastirskim razgovorima. Uz imena pastira koja gravitiraju zbiljskom, u ovom se pastirskom razgovoru također javljaju i stvarna mjesta koja univerzalni svijet pastoralnog ipak smještaju u stvarne lokalitete (poput Šaga, Lipovca, Sentina, Marjanca, Zvirnjaka, Narta, Selišta). I dubrovačka se pastoralna lirika i pastoralna ekloga u 17. stoljeću otvarala slavenizaciji imena pastira (npr. Sjeverko, Tratorko, Medan, Zagorko, Zelenko), ali je zadržala imena antičkog podrijetla (Damon, Tirsi, Mopso) u 16. stoljeću.

Kao glavne okosnice antičke ekloge izdvajaju se ljubav, prijateljstvo i smrt. Prisutne su i u dubrovačkoj pastoralnoj lirici i eklogi te su svojstvene pastoralnom žanru, a kod Katančića su ovjerene dvije potonje, premda jedan od pastira, Slavodrug, izjavljuje da nema klasične romantične tegobe koje su svojstvene pastoralnom imaginariju pa time implicira da i ljubav može biti tema njihovih razgovora:

> Ah, Miloglase, plačem, tužim, niti zašto ne pitaj!
> Nisu meni sanki lažni niti ljube dosadne;
> Nit su moji piski, niti su meni diple na umu.
> Para drugi nož srdce nami, druga tuga žalostnim. (III. 5–8)

Također, pastir se pita što će činiti nimfe Drijade i potočne vile kada „mile pisme stanu“, čime se evocira mitološki okvir koji je, valja ponovno podsjetiti, izrazito istaknut u antičkoj eklogi, dok kod Katančića ravnopravno supostoji sa zbiljskim. Treba spomenuti i uvođenje religioznih motiva, odnosno kršćanskog Boga (u trećem pastirskom razgovoru Boga se zaziva na više mjesta, primjerice “O, mili pastiri, koze – o, zapovidi prioštre! / Što takvog, Bože moj, neuvridno jato sagriši?” (III. 33–34)), koji su bili prisutni u dubrovačkoj pastoralnoj lirici, ali dakako nisu bili dio antičke ostavštine.

Zaključak

Zaključno se može utvrditi da, ako promotrimo trenutak u kojem je Katančić djelovao te klasicističke i prosvjetiteljske težnje koje je imao, onda se u stihovima u kojima suodnosi antičko i realno može ogledati želja za duhovnim oporavkom

njegova kraja. Rehabilitirajući antičke obrasce, što je dakako s jedne strane bio i svojevrsni onodobni književni uzus, pokazuje da nije u tom naumu duhovnog oporavka bio samo pragmatičan, nego je i čitatelju htio dati uvid u vrijednu antičku ostavštinu. Aluzije na mitološki okvir (Klio, Dafnis, nimfe, satiri, višekratno spominjanje Pana te Arkadije), struktura prema kojoj se dijalog pastira izgrađuje i snažni generički signali koji se u pastirskim razgovorima javljaju (pastirska pjesma, specifičan dar za ispjevanu pjesmu, inicijalna formalna gesta, navođenje imena pastira u naslovu/podnaslovu), potvrđuju da je Katančić bio vrlo dobro upućen u tekstove antičkih prethodnika i da ih je pod utjecajem mađarskog klasicizma htio revitalizirati.

S druge strane, Katančiću historiografi zamjeraju manjak pjesničke inicijative i izraženo oslanjanje na uzore[26] jer se u tom nasljedovanju antičkih prethodnika vidi manjak njegove pjesničke izvornosti. S tom kvalifikacijom treba biti oprezan ako imamo na umu da je oponašanje bilo uvažavanje postulata te da je Katančić imao snažno uporište u klasicizmu, odnosno da je duboko orijentiran prema priznavanju antike. Katančićevi se pastirski razgovori u velikoj mjeri razlikuju od pastoralnih ekloga i pastoralne lirike pisane u Dubrovniku u 16. i 17. stoljeću. U usporedbi s pastoralnim stihovima na hrvatskom jeziku nastalima u vrlo plodnom razdoblju 16. i 17. stoljeća na području Dubrovnika može se zaključiti da su Katančićevi pastirski razgovori na motivskom i tematskom planu vjernija preslika antičkog modela (natjecanje u pjesmi, političke konotacije), dok su pastoralne pjesme i ekloge nastale na jugu dijelile obilježja s teokritsko-vergilijskim tipom ekloge, ali su se i u više aspekata razilazile od nje, češće su dijelile obilježja s ljubavnom lirikom te su se razvili tzv. „rukavci" koji su ukazivali na kompleksnost tematskih skupina s elegičnim, panegiričnim, moralizatorskim, mizoginim te komičnim predznakom. Mjestimice Katančićevi i dubrovački pastoralni stihovi iskazuju slična obilježja, poput javljanja motiva suosjećanja prirode s bolima pastira, religioznih motiva ili pak slaveniziranja imena pastira. I dok su kod Katančića ulazili realni elementi, odnosno osobe, pojave i mjesta iz stvarnog života, izuzev mjestimičnog javljanja realnog, takva, kako ju je Bogišić slikovito nazvao „narodnopastoralna sklonost"[27] kod Dubrovčana u pastoralnoj lirici i u pastoralnim eklogama nije bila slučaj.

[26] MAIXNER 1883: 90–91.

[27] BOGIŠIĆ 1974: 345.

Bibliografija

Tiskani izvori

GLAVIČIĆ, Branimir (ur.). 2009. *Idile – epigrami/Teokrit i Pseudo–Teokrit*. Zagreb: Demetra.

MARETIĆ, Tomo (ur.). 1994. *Djela P. Vergila Marona: Ekloge, Georgike, Eneida*. Velika Gorica: Papir.

MARIJANOVIĆ, Stanislav (ur.). 2014. *Izabrana djela, Matija Petar Katančić*, 11–55. Zagreb: Matica hrvatska.

Literatura

ALTMAN, Rick. 2008. *Theory of narrative*. New York, Chichester, West Sussex: Columbia University Press.

BAKER, David. 2006. The Pastoral: First and Last Things. *The Southern Review* 42/4: 779–787.

BOGIŠIĆ, Rafo. 1974. Književnost prosvjetiteljstva. U *Povijest hrvatske književnosti: od renesanse do prosvjetiteljstva*, ur. Marin Franičević, Franjo Švelec i Rafo Bogišić, 293–370. Zagreb: Liber, Mladost.

BOGIŠIĆ, Rafo. 1977. Matija Petar Katančić – pionir hrvatske književne teorije. *Umjetnost riječi: časopis za znanost o književnosti* XXI/1–3: 31–35.

DESPOT, Loretana. 2009. Katančić – najučeniji Slavonac. U *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije*, ur. Božo Biškupić i Vesna Kusin, 513–517. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Galerija Klovićevi dvori.

FALIŠEVAC, Dunja. 2007. Jesenski plodovi M. P. Katančića između klasicizma i predromantizma. U *Stari pisci hrvatski i njihove poetike*, 289–298. Zagreb: Sveučilišna naklada.

FOWLER, Alastair. 1982. *Kinds of literature: an introduction to the theory of genres and modes*. Oxford: Oxford University Press.

GULIN ZRNIĆ, Valentina. 2000. Svjetovi slavonski 18. stoljeća. U *Matija Antun Relković i Slavonija 18. stoljeća: radovi sa znanstvenog skupa (u povodu 200. godišnjice smrti)*, ur. Damir Agičić, Tomislav Bogdan, Jasna Butumović, Dunja Fališevac, Alojz Jakirčević, Mira Kolar-Dimitrijević, 9–35. Davor, Zagreb: Poglavarstvo općine Davor, Filozofski fakultet u Zagrebu.

HARRISON, Stephen J. 2007. *Generic enrichment in Vergil and Horace*. Oxford, New York: Oxford University Press.

ISER, Wolfgang. 1993. *The Fictive and the Imaginary: Charting Literary Anthropology*. Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press.

KARAKASIS, Evangelos. 2011. *Song Exchange in Roman Pastoral*. Berlin, New York: De Gruyter.

KLOOSTER, J. J. H. 2007. Theocritus. U *Time in Ancient Greek Literature: Studies in Ancient Greek Narrative*, ur. J. F. Irene de Jong i René Nünlist, 97–111. Leiden, Boston: Brill.

LAZANIN, Sanja. 2018. Naseljavanje njemačkih protestantskih obitelji u Slavonsku vojnu krajinu krajem 18. i početkom 19. stoljeća. *Migracijske i etničke teme* 34/2: 165–198.

MATIĆ, Tomo (ur.). 1940. Predgovor. U *Pjesme Antuna Kanižlića, Antuna Ivanošića i Matije Petra Katančića*. Stari pisci hrvatski, knjiga XXVI. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

MAIXNER, Franjo. 1883. Pastirski razgovori u Katančićevih Fructus auctumnales. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 4/65: 71–91.

MARIJANOVIĆ, Stanislav. 1996. Matija Petar Katančić: *vitam suam auctor*. U *Znanstveni spomen-skup o Katančiću u Budimpešti 30. XI. 1995. godine u povodu obljetnica rođenja i smrti te 200. obljetnice njegova imenovanja za profesora Peštanskog sveučilišta*, ur. Ivan Mokuter, 13–37. Budimpešta: Hrvatska manjinska samouprava II. okruga.

MARIJANOVIĆ, Stanislav (ur.). 2014. Predgovor. U *Izabrana djela, Matija Petar Katančić*, ur. Stanislav Marijanović, 11–55. Zagreb: Matica hrvatska.

PAVLOVIĆ, Cvijeta. *Uvod u klasicizam*. Zagreb: Leykam International.

POSAVAC, Zlatko. 1977. Slavonski neoklasicistički krug. *Revija:* časopis *za književnost, kulturu i društvena pitanja* 4/17: 54–73.

SKENDEROVIĆ, Robert. 2019. Ekološko-geografska determiniranost koloniziranja Slavonije u 18. stoljeću. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 51/1: 181–199.

SRŠAN, Stjepan 1996. Život i djelo Matije P. Katančića (1750.–1825.). U *Znanstveni spomen-skup o Katančiću u Budimpešti 30. XI. 1995. godine u povodu obljetnica rođenja i smrti te 200. obljetnice njegova imenovanja za profesora Peštanskog sveučilišta*, ur. Ivan Mokuter, 39–43. Budimpešta: Hrvatska manjinska samouprava II. okruga.

VRATOVIĆ, Vladimir. 1977. Katančićev *Carmen Bucolicum*. *Umjetnost riječi: časopis za znanost o književnosti* XXI/1–3: 217–219.

The Influence of the Ancient Eclogue on the Pastoral Lyrics of Matija Petar Katančić

In early Croatian literature, pastoral lyrics and pastoral eclogues modeled after ancient authors were part of the interests of writers from the Dubrovnik area, and until now, less scholarly attention has been devoted to their presence in the north or east of the country. Katančić's classicism gravitated towards the influences of northern countries and included features of folklore, while Dubrovnik classicism was closer to the academic model present in Italian literature. The aim of the paper is first to examine the influence of the ancient eclogue on Katančić's pastoral poems from the collection *Jesenski plodovi* (*Fructus auctumnales*, 1791) and to compare their characteristics, and then to draw a parallel between Croatian pastoral lyrical poetry and eclogues in 16th and 17th century Dubrovnik and Katančić's classicist poems which gravitated towards the pastoral genre. The paper aims to

contribute not only to a better understanding of pastoral lyrics and eclogues in Croatian early modern literature, but also to identify possible deviations from the ancient eclogue prototype.

Keywords: Matija Petar Katančić, *Fructus auctumnales*, shepherd's conversations, ancient eclogue, pastoral lyric poetry and eclogue in Dubrovnik

Ključne riječi: Matija Petar Katančić, *Fructus auctumnales*, pastirski razgovori, antička ekloga, dubrovačka pastoralna lirika i ekloga

Lidija Ban Matovac
Croaticum –
Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ulica Ivana Lučića 3
10000 Zagreb
liban@ffzg.hr

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI
57
Broj 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2025.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 57, broj 2

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest
FF press

Za izdavača / For Publisher
Domagoj Tončinić

Glavni urednik / Editor-in-Chief
Filip Šimetin Šegvić

Gostujući urednici / Guest editors
Teodora Shek Brnardić, Zrinka Blažević, Filip Novosel, Iva Mandušić, Marta Jurković

Izvršni urednik / Managing editor
Zvjezdana Sikirić Assouline

Pomoćnik glavnog urednika / Assistant Editor-in-Chief
Luka Špoljarić

Uredništvo / Editorial Board
Inga Vilogorac Brčić (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history),
Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Martin Previšić (suvremena povijest/contemporary history),
Tvrtko Jakovina (globalna povijest/global history), Silvija Pisk (zavičajna povijest/local history),
Tomislav Galović (pomoćne povijesne znanosti/auxiliary sciences of history)

Izvršni urednik za međunarodnu komunikaciju / Executive editor for international communication
Nada Zečević

Urednik recenzija / Review Editor
Kornelija Jurin Starčević

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Jevgenjevič Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest),
Jakub Beneš (London), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje),
Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Hannes Grandits (Berlin), Kateřina Horníčková
(České Budějovice / Olomouc), Catherine Horel (Pariz), Angela Ilić (München), Egidio Ivetić (Padova),
Husnija Kamberović (Sarajevo), Irina Lyubomirova Ognyanova-Krivoshieva (Sofija), Axel E. W. Müller (Leeds),
Beata Możejko (Gdanjsk), Géza Pálffy (Budapest), Zlatko Pleše (Chapel Hill), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Alexios G. C. Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Zrinka Stahuljak (Los Angeles), Ludwig Steindorff (Kiel),
Peter Štih (Ljubljana), Andrea Vanina Neyra (Buenos Aires)

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year
Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at: Portal znanstvenih
časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“ http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

Financijska potpora za tisak časopisa / The journal is published with the financial support by:
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by
Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout
Marko Maraković

Lektura / Language editors
Jure Trutanić (hrvatski / Croatian)
Tomislav Brandolica (engleski / English)

Korektura / Copy editing
Marta Janković

Ilustracija na naslovnici
Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak" http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific journals of Croatia http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI
57
Broj 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2025.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 57, broj 2

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest
FF press

Za izdavača / For Publisher
Domagoj Tončinić

Glavni urednik / Editor-in-Chief
Filip Šimetin Šegvić

Gostujući urednici / Guest editors
Teodora Shek Brnardić, Zrinka Blažević, Filip Novosel, Iva Mandušić, Marta Jurković

Izvršni urednik / Managing editor
Zvjezdana Sikirić Assouline

Zamjenik glavnog urednika / Assistant Editor-in-Chief
Luka Špoljarić

Uredništvo / Editorial Board
Inga Vilogorac Brčić (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Martin Previšić (suvremena povijest/contemporary history), Tvrtko Jakovina (globalna povijest/global history), Silvija Pisk (zavičajna povijest/local history), Tomislav Galović (pomoćne povijesne znanosti/auxiliary sciences of history)

Izvršni urednik za međunarodnu komunikaciju / Executive editor for international communication
Nada Zečević

Urednik recenzija / Review Editor
Kornelija Jurin Starčević

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Jevgenjevič Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Jakub Beneš (London), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Hannes Grandits (Berlin), Kateřina Horníčková (České Budějovice / Olomouc), Catherine Horel (Pariz), Angela Ilić (München), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Irina Lyubomirova Ognyanova-Krivoshieva (Sofija), Axel E. W. Müller (Leeds), Beata Możejko (Gdanjsk), Géza Pálffy (Budapest), Zlatko Pleše (Chapel Hill), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Alexios G. C. Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Zrinka Stahuljak (Los Angeles), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana), Andrea Vanina Neyra (Buenos Aires)

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year
Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at: Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“ http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

Financijska potpora za tisak časopisa / The journal is published with the financial support by:
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by
Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout
Marko Maraković

Lektura / Language editors
Jure Trutanić (hrvatski / Croatian)
Tomislav Brandolica (engleski / English)

Korektura / Copy editing
Marta Janković

Ilustracija na naslovnici
Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak" http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific journals of Croatia http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp